

WSTĘP

Przygodę z tematyką przedchrześcijańskich wierzeń słowiańskich zacząłem nieco ponad ćwierć wieku temu. Początkowe, amatorskie jeszcze zainteresowania szybko zaczęły ewoluować w kierunku naukowych dociekań, wkrótce stając się ważnym elementem mojego życia zawodowego. Wciąż pamiętam obawy, które towarzyszyły mi podczas wygłaszania pierwszych referatów i publikacji artykułów. Obawy – jak się okazało – uzasadnione. W obu przypadkach dominował duży sceptycyzm dyskutantów i recenzentów oraz przekonanie, że nauka – a zwłaszcza archeologia – nie dysponuje ani warsztatem, ani możliwościami, aby wypowiadać się na temat wierzeń, wyobrażeń, przekonań... Innymi słowy całej sfery – jak to się dziś zwykło określać – niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Nie były to uwagi skierowane *ad personam*, tylko rezultat ówczesnych ustaleń badawczych koncentrujących się na tematyce pogańskich wierzeń i obrzędowości wczesnośredniowiecznych społeczności słowiańskich, badanych wówczas głównie przez pryzmat źródeł pisanych.

Pomimo publikacji znakomitej *Mitologii Słowian* Aleksandra Gieysztora (1982) czy wcześniejszych referatów wygłoszonych na konferencji *Religia pogańskich Słowian* (1968) – pokazujących nowe możliwości poznawcze w tym zakresie, wciąż dominującym pozostawało słynne zdanie Stanisława Urbańczyka, który doszedł do wniosku, że „Historia badań nad religią Słowian jest historią rozczarowań”. W pewnym momencie także i ja zacząłem podążać drogą wyznaczoną przez tego (skądinąd znakomitego) polskiego językoznawcę. Szczęśliwie nie na długo. Wyniki moich badań szybko pokazały, że nic bardziej błędnego! Historia badań nad religią Słowian to nie rozczarowania czy ¹⁴badawcze falstarty, to droga prowadząca do fascynującego świata wierzeń, wyobrażeń, działań czy tradycji, które nie tylko nie rozczarowują, ale wielokrotnie potrafią zaskoczyć, kreśląc obraz społeczności o barwnym i rozbudowanym systemie religijnym (w tym mitologii) oraz towarzyszącej mu (i równie bogatej) sferze zwyczajów i zachowań obrzędowych.

Mimo iż współcześnie nie brakuje sceptyków i krytyków rozmaitych teorii pojawiających się w ramach dyskursu (nie tylko) naukowego, to dziś mało kto zgłasza wątpliwości co do tego, że przedchrześcijańscy Słowianie mieli własne mity, bogów,

tradycje i rytuały. Nikt też już nie podważa ani roli archeologii, ani potrzeby prowadzenia badań angażujących inne gałęzie nauki. Nowe pytania badawcze stawiane przekazom historycznym, ciągły przyrost źródeł archeologicznych wraz z różnymi propozycjami ich interpretacji i narratywizacji (nie przypadkiem na horyzoncie pojawiła się gałąź archeologii, jaką jest archeologia religii!), zaangażowanie uczonych wprowadzających wyniki ustaleń nauk społecznych, biologicznych i innych spowodowały nie tylko ogromny postęp w samym dyskursie akademickim, ale wzbudziły też żywe zainteresowanie osób niekoniecznie i nie zawsze związanych ze światem uniwersyteckim. Z tym większą radością przyjąłem propozycję wydawnictwa Replika, aby przygotować zbiór moich prac rozproszonych po różnych wydawnictwach publikowanych na przestrzeni ostatnich dziesięciu lat. Jest to już druga inicjatywa, którą uznać można za swoistą antologię (pierwsza, *Mity, kult i rytuał. O duchowości nadbałtyckich Słowian*, ukazała się w 2017 roku).

Wierzenia dawnych Słowian. Od mitu do obrzędu nie jest monografią sensu stricto, ponieważ poddaje analizie szereg (a nie jedno) zagadnień naukowych, koncentrując się przede wszystkim na wyobrażeniach religijnych i poświęconych im obrzędach. To książka, w której znalazło się aż dwanaście artykułów opublikowanych w latach 2016–2024 oraz jeden nigdy wcześniej niewydany drukiem. Wszystkie dotyczą wczesnośredniowiecznych społeczności zachodniosłowiańskich i stanowią osobne opracowania omawiające tytułowe zagadnienia. Posiadają więc osobny wstęp, rozwinięcie i zakończenie. Wypada zatem uprzedzić, że niektóre z poruszanych treści będą się dublować. Żywię jednak nadzieję, że w większym stopniu wpłynie to na ugruntowanie stawianych hipotez, niż spowoduje znużenie Czytelnika. Dla lepszej orientacji praca została¹⁴ podzielona na trzy części skupiające uwagę na miejscach, sposobach i rekwizytach służących obcowaniu i komunikacji z siłami nadprzyrodzonymi. Czwarta stanowi swojego rodzaju dodatek z jednej strony urozmaicający i wzbogacający prezentowany zbiór, z drugiej zaś pokazujący „pierwsze kroki” wyników badań naukowych do świata popkultury. Pozostaje mieć nadzieję, że zarówno wybór, jak i sposób opracowania, a nade wszystko treść poszczególnych części prezentowanej książki pozwolą wprowadzić Czytelnika w fascynujący i wciąż (zbyt) mało poznany świat naszych przodków.

